

קיריני - Cyrenaica

פסל אפולו קיתארוידוס מקיריני
המוזיאון הבריטי

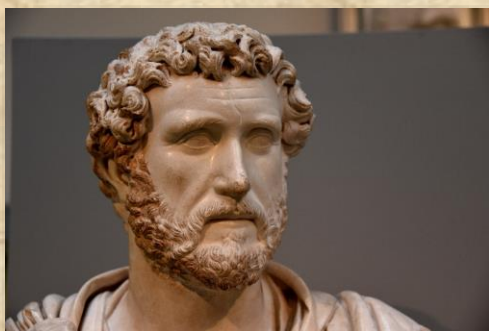
קירינה, **קיריני** (ביוונית **Κυρήνη**) היא עיר עתיקה בלוב של ימינו. העיר נחשבת כעתיקה והחשובה מבין חמש הערים היווניות (פֶּנְטַפּוֹלִיס) והיא העניקה לחבל הארץ במזרח לוב את שמו: "קירנאיקה". קיריני שוכנת בעמק פורה ברמת אֶלְג'ֶ'ל אֶלְאֶח'ֶדֶר, ההר הירוק, ליד העיר שֶחָאֵת, כ-10 ק"מ דרומית לחופי הים התיכון, וכ-200 ק"מ מזרחית לבנגאזי. היא נקראת על שם מעיין "קירה" (Κύρα) שהיוונים קידשו לאל אפולו. בשנת 1982 הוכרו שרידי העיר כאתר מורשת עולמית מטעם אונסק"ו. קירינה נוסדה כמושבה, בשנת 630 לפנה"ס, על ידי יוונים שהגיעו למקום מסטורניני. לפי המסורת היא הוקמה בידי פְּאֵטוֹס אֶרִיסְטוֹטֶלִיס (Βάτος Αριστοτέλης) כ-16 ק"מ דרומית-מערבית מעיר הנמל אפולוניה (כיום מארסה סוסה). העיר הפכה עד מהרה לחשובה באזור, והגיעה לשיאה במאה ה-5 לפסה"נ. היא עמדה בקשרי מסחר עם כל הערים היווניות, ונשלטה על ידי מלך מקומי. באמצע המאה ה-5 לפסה"נ, הייתה קיריני לרפובליקה, ומאה שנה לאחר מכן מסרה עצמה לידי של אלכסנדר מוקדון. לאחר מותו של אלכסנדר מוקדון בשנת 323 לפסה"נ, העיר נשלטה על ידי בית תלמי. השלטון בעיר הוענק למגאס מקירינה, חתנו של תלמי הראשון וזה הכריז על עצמו בשנת 276 לפסה"נ כמלך קירינה. הוא הכריז על עצמאות העיר וכתר ברית עם הסֶלְאִיוֹקִים, במטרה לפלוש למצרים. הפלישה כשלה ולאחר מותו של מגאס בשנת 250 לפסה"נ ומלכות קצרה בת שנה של מלך נוסף, שוב הייתה העיר לרפובליקה, והיא שבה בשנת 246 לפסה"נ לשליטת בית תלמי.

התקופה הרומית

בשנת 96 לפסה"נ מסר שליטה של קיריני, תלמי אפיון, את העיר לידיה של הרפובליקה הרומית, אך העיר שמרה על אוטונומיה. על פי ההיסטוריון הרומי סטראבון: באותה עת נחלקו תושבי העיר לארבעה מעמדות - אזרחים,

מקדש זיאוס בקיריני

פסל אנטונינוס פיוס מקיריני
המוזיאון הבריטי - אוסמה שוקיר מוחמד אמין ©

חקלאים, תושבים זרים והיהודים שהיוו חלק גדול מהאוכלוסייה. בשנת 75 לפסה"נ העיר הייתה לפרובינקיה הרומית כרתים וקירנאיקה. מרקוס אנטוניוס מסר את העיר לידיה של קלאופטרה ואוגוסטוס שב ואיחד אותה עם כרתים.

צמח הסילפיוס (*Silphium*) ששימש להכנת תרופות ותבלינים היה ענף היצוא העיקרי של העיר במשך חלק ניכר מההיסטוריה שלה. ככל הנראה דובר במין של שומר שנוצל עד שנכחד. העיר ונמלה - אפולוניה נותרו מרכז עירוני חשוב עד שפקדה אותן רעידת אדמה קשה בשנת 262. העיר שוקמה על ידי הקיסר קלאודיוס השני גותיקוס שקרא את שמה

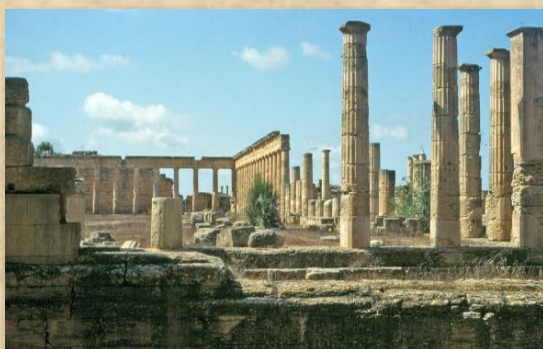
"קלאודיופוליס" (Claudiopolis) אך היא לא שבה לימי זוהרה ורעידת אדמה קשה מקודמתה, שלוותה בגל צונאמי, פקדה את קירנה שוב בשנת 365. קירנה ננטשה במהלך המאה ה-4.

אתרי העיר

שרידי העיר ערוכים במספר מקבצים עיקריים. בצפון-מערב העיר שוכן מעיין "קירה" המקודש שסביבו נמצאים מקדשי אפולו וארטמיס מהמאה ה-7 לפנה"ס, ומקדש פרספונה, האדס והקטה. למתחם פולחני זה נוספה סדרה של מבנים גדולים בתקופה הרומית, ובהם מרחצאות טראיאנוס. בחלקו המערבי של האתר שכן התיאטרון היווני שהוסב לאמפיתיאטרון בתקופה הרומית. בדרום-מערב קירנה נישא האקרופוליס ובדרום-מזרחה שוכנים האגורה היוונית והפורום הרומי. מקום זה היה מרכז החיים האזרחיים בעיר ובו ניצבו גם הארכיון, הבולטריון (בית מועצת העיר) ומספר מקדשי גיבורים שהידוע שבהם הוקדש לבאטוס הראשון. צפונית-מזרחית לעיר ניצב מקדש זאוס שחודש על ידי הרומאים והפולחן בו נמשך עד ימייה האחרונים של קירנה. הנקרופוליס, עיר הקברים של קיריני, נחשב אחד הגדולים בעת העתיקה. הוא שוכן במרחק של 10 ק"מ מהעיר לכיוון נמל אפולוניה. בשנת 2005 התגלו 76 פסלים רומיים באתר המתוארכים למאה ה-2, ואלה השתמרו מתחת לקיר שקרס ברעידת האדמה בשנת 365.

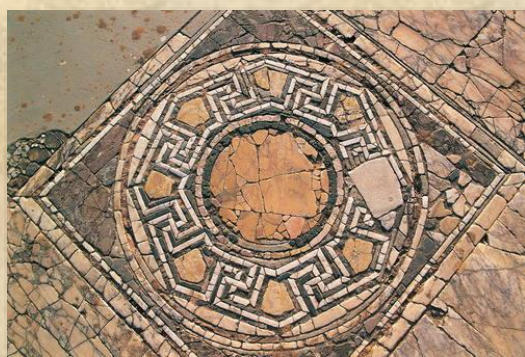
פסל ניקה על סירה באגורה של קיריני
(ראו מאמר נפרד על ניקה)
Giovanni Boccardi ©

הגימנסיון של קיריני

תיאטרון אפולו באפולוניה – עיר הנמל של קיריני

רצפה מעוצבת באופוס סקטילה בקיריני

התיאטרון בעיר קיריני

היהודים בקיריני

יהודי העיר נמנו עם הקהילות היהודיות העתיקות ביותר בפזורה היהודית. על פי המסורת של יהודי לוב, המסתמכת גם על מקורות מקראיים ותלמודיים, ראשיתן של הקהילות היהודיות בלוב, עוד בראשית ההתיישבות הפיניקית בחופי צפון אפריקה. ראשיתן של הקהילות היהודיות בלוב אחרי גלות אשור (בשלהי המאה השמינית לפנה"ס) או לאחר גלות בבל (במאה השישית לפנה"ס).

ידיעות וודאיות לקיומן של קהילות יהודיות בלוב, אנו מוצאים בקיריני, במסגרת הקולוניזציה שיזמו התלמאים (במאה השלישית לפנה"ס). הקהילה היהודית פרחת במשך התקופה ההלניסטית, במיוחד בתקופה החשמונאית (במאה השנייה לפנה"ס) ובראשית התקופה הרומית (במאה הראשונה לפנה"ס).

תוך כדי המרד הגדול (66 עד 70 לספירה), רבים מהסיקריקים הקנאים בירושלים הנצורה והנתונה במלחמת אחים עקובה מדם, נאלצו להימלט למצרים ומשם לקיריניקה. ההגירה של יהודים לקיריני גרמה לצמיחה דרמטית בגודלה של הקהילה היהודית, אך בשל השפעתם המרדנית והמתסיסה של הקנאים על יהודי המקום, והפצת רעיונותיהם בעיקר בקרב פשוטי העם, לאחר הטראומה של חורבן ההיכל, החריף הניכור בין היהודים למתיישבים היוונים המקומיים. היחסים המתוחים השפיעו על יחס הנציבים הרומיים במקום, שלא חסכו מהיהודים את ידם הקשה. כאשר הקיסר טריאנוס היה שקוע בקרבות קשים נגד הפרתים, בשנת 115 לספירה, פרץ מרד התפוצות בקיריני וממנה התפשט למצרים, לקפריסין, למסופוטמיה ואף לארץ ישראל. היה זה מרד אלים מאוד אשר תואר על ידי ההיסטוריון הרומי קאסיוס דיו: "פראי וחסר מעצורים באכזריות" "אותה שעה העמידו עליהם היהודים שבקיריני אדם אחד לראשם ושמו אנדריאס, והרגו ברומאים וביוונים את בשרם אכלו ובני מעיהם צנפו צנפה (חגורות), ובדמם סכו עצמם, ואת עורם עשו לבוש לגופם, ורבים פילחו בשיפודים מראשם ולמטה. מהם הטילו לחיות טרף טורפות ומהם אנסו להתגושש. כך נרצחו בסך הכל מאתיים ועשרים אלף רומאים ויוונים."

כתובת המעידה על שיקום בית מרחץ בקיריני לאחר מרד התפוצות

תיאורים אלה, גם אם היו מוגזמים, מלמדים על עצמת המרד. דיו-קאסיוס כינה את העומד בראש המרד 'אנדריאס', ואילו אוסביוס כינה אותו לימים לוקאס או "מלך", אשר בהנהגתו מתוארים היהודים כאחוזי רוח תזזית נוראה ומרדנית, דבר המצביע על אופיו המשיחי של המרד. הרומאים נאלצו להסיג מכוחותיהם בחזית המלחמה בפרתים, על מנת לדכא את המרד היהודי. המרד דוכא באכזריות, עד סוף שנת 117 לספירה בימי הקיסר אדריאנוס (אשר עלה לשלטון לאחר מות טריאנוס באותה שנה). ממצאי החפירות הארכיאולוגיות בעיר מלמדים על עצמת החורבן ואילו כתובות בנות התקופה מלמדות על הצורך בסלילת דרכים חדשות, שיקום מבני ציבור, מתקני משחקים ומקדשים, שנהרסו תוך כדי המרד.

עם דיכוי המרד התברר שאבדות היהודים היו ניכרות ולמרות שאין לקבל תיאורים בדבר השמדתם הכללית של כל היהודים, בוודאי נגרם הרס כבד ביותר לקהילות היהודיות, אשר לא שבו לימי תפארתן כקדם. הקהילה היהודית בקיריני נותרה קטנה יחסית ואילו יהודים רבים נפצו לאזורים ההרריים ונטמעו בקרב השבטים הכנעניים.

מקורות:

שמעון אפלבוים תשכ"ט. יהודים ויוונים בקיריני הקדומה, ירושלים. מוסד ביאליק